

Tablice — pamięć wiecznie żywa — część XXVIII

Profesor Mieczysław Jeżewski

W listopadzie 2015 roku mija 125 rocznica urodzin prof. Mieczysława Jeżewskiego — fizyka, jednego z pionierów polskiej radiotechniki i badań ciekłych kryształów, profesora i prorektora AGH.

Mieczysław Jeżewski urodził się 28 listopada 1890 roku w Warszawie. Był synem Adolfa, nauczyciela w Instytucie Głuchoniemych i Ociemniałych. Uczęszczał do IV Państwowego Gimnazjum w Warszawie, a po strajku szkolnym w 1905 roku przeniósł się do Szkoły Realnej Witolda Wróblewskiego w Warszawie. Szkołę tę ukończył z odznaczeniem w 1908 roku. W 1910 roku, celem uzyskania kwalifikacji wojskowych, zdał egzamin z kursu Korpusu Kadetów w Warszawie. W tym samym roku zapisał się jako student nadzwyczajny na Wydział Filozoficzny Uniwersytetu Jagiellońskiego. Po dwóch latach studiów uzyskał indeks oraz prawa studenta zwyczajnego. Podczas studiów miał możliwość słuchania wykładów z fizyki u bardzo znanych profesorów, m.in. Władysława Natanson, Augusta Witkowskiego i Mariana Smoluchowskiego. Wybuch pierwszej wojny w 1914 roku zastał Go w Warszawie i przez cały okres wojenny uniemożliwił kontynuowanie studiowania. W tym czasie zajmował się pracą nauczycielską. W 1919 roku powrócił do Krakowa i rozpoczął w macierzystej uczelni przygotowywać pracę doktorską noszącą tytuł „O rezonancyjnej metodzie mierzenia stałych dielektrycznych”. Na jej podstawie 30 października 1920 roku uzyskał tytuł doktora filozofii. W tym też roku brał udział, jako ochotnik, w wojnie polsko-bolszewickiej. Jako szeregowiec, przeszedł przeszkolenia nadawania telegraficznego oraz ogólnego w dziale łączności. Po czteromiesięcznej służbie został zwolniony z wojska i z dniem 1 listopada 1919 roku przeniesiony do rezerwy. 1 lipca 1919 roku został mianowany asystentem w organizowanej Akademii Górniczej w Krakowie, następnie na własne życzenie, uchwałą Kolegium Profesorów z dnia 6 lipca 1921 roku został zwolniony z pracy w Akademii Górniczej. W okresie od 1 sierpnia 1921 do 31 lipca 1923 roku, na mocy uchwały Senatu Akademickiego UJ z dnia 8 lipca 1921 roku, został na wniosek Rady Wydziału Filozoficznego mianowany starszym asystentem w Zakładzie Fizycznym. Nominacja ta była dwukrotnie przedłużana i trwała do 30 września 1926 roku. W tym okresie, dnia 1 kwietnia 1922 roku, został mianowany zastępcą profesora zwy-

czajnego fizyki doświadczalnej w UJ. 5 marca 1924 roku Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego zatwierdziło uchwałę Rady Profesorów UJ, udzielając Mu „veniam legendi” (prawo do prowadzenia wykładów przez niesamodzielnych pracowników naukowych ze stopniem doktora)

Prof. Mieczysław Jeżewski

z zakresu fizyki doświadczalnej na Wydziale Fizyki UJ, rozszerzoną w 1932 roku — uchwałą Wydziału Filozoficznego UJ, przyjętą przez Senat Akademicki — na dydaktykę fizyki. Został, więc jedynym fizykiem, który posiadał aż dwie habilitacje. Ówczesny przewód habilitacyjny obejmował trzy akty: przedłożenie wydrukowanej rozprawy habilitacyjnej, dyskusję habilitacyjną oraz wygłoszenie wobec członków rady wydziałowej wykładu habilitacyjnego. Jego przebieg, zakończony pomyślną uchwałą rady wydziałowej przyznawał habilitantowi wyłącznie prawo wykładania (veniam legendi) i tytuł docenta. 27 kwietnia 1923 roku został mianowany egzaminatorem z fizyki w Komisji Egzaminacyjnej Wydziału Lekarskiego UJ. Profesor w tym czasie był bardzo pochłonięty działalnością naukową. O obciążeniu pracą związaną z habilitacją oraz z dodatkowymi wykładami M. Jeżewski napisał w październiku 1923 roku do Marii Skłodowskiej-Curie, tłumacząc odmowę wyjazdu na

stypendium do Paryża. Jesienią 1924 roku, po uzyskaniu rocznego urlopu, wyjechał do Zurychu i jako stypendysta Fundacji Rockefellera, specjalizował się w dziedzinie optyki.

Po powrocie, w dniu 1 listopada 1925 roku, objął kierownictwo Katedry Fizyki oraz wykłady i prowadzenie ćwiczeń z fizyki w Akademii Górniczej. Kierownictwo to sprawował aż do 1960 roku, czyli do przejścia na emeryturę. 30 stycznia 1926 roku został mianowany profesorem nadzwyczajnym z zakresu fizyki. W latach 1929–1932 pełnił funkcję dziekana Wydziału Hutniczego AG. 19 września 1930 roku został mianowany egzaminatorem w Państwowej Komisji Egzaminów dla Nauczycieli Szkół Średnich. Od 1922 roku, z jednoroczną przerwą, prowadził wykłady z zakresu dydaktyki fizyki w Studium Pedagogicznym UJ. W oparciu o cały dorobek naukowy, w maju 1934 roku, został mianowany profesorem zwyczajnym fizyki. W grudniu 1934 roku został wybrany na członka korespondenta, a w 1936 roku — na członka czynnego Akademii Nauk Technicznych w Warszawie. W czerwcu 1937 roku został wybrany na członka korespondenta Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego PAU. W 1939 roku był opiekunem pracy habilitacyjnej Mariana Mięśowicza — później zasłużonego profesora AGH. W 1939 roku objął funkcję prorektora Akademii, jednak nie dane Mu było pełnić tej funkcji. Profesor znalazł się w grupie uczonych, którzy w ramach akcji „Sonderaktion Krakau” zostali 6 listopada 1939 roku aresztowani przez Niemców i wywiezieni do obozu koncentracyjnego w Sachsenhausen. Z obozu zwolniony został 6 lutego 1940 roku. Dalsze lata okupacji spędził w Krakowie, oficjalnie ucząc w powstającej w 1940 roku Państwowej Szkole Technicznej Górniczo-Hutniczo-Mierniczej, a nieoficjalnie — w grupach tajnego kształcenia akademickiego. Po wyzwoleniu aktywnie włączył się w odbudowę Akademii Górniczej, będąc w latach 1945–1947 jej prorektorem. Został też mianowany p.o. kierownikiem Instytutu Fizyki UJ, wykładając równocześnie w latach 1950–1954 w Państwowej Wyższej Szkole Pedagogicznej w Krakowie. W latach 1945–1946 był współorganizatorem, a potem — do 1949 roku —

stałym prezesem zarządu Spółdzielni Wydawniczej Pracowników Technicznych Szkół Akademickich z siedzibą w Akademii Górniczej.

Profesor Jeżewski w trakcie swojej działalności naukowo-pedagogicznej opublikował 107 prac naukowych. Od lat 20. XX wieku prowadził badania właściwości dielektryków i ciekłych kryształów. Pierwsza opublikowana praca dotyczyła pomiaru stałej dielektrycznej metodą rezonancyjną. Z zakresu pomiaru stałej dielektrycznej pochodzą Jego najcenniejsze prace naukowe. Polska Akademia Umiejętności przyznała Mu dwukrotnie nagrodę z funduszu Konstantego Simona. Pierwszy raz w 1922 roku za prace dotychczas opublikowane, a w 1923 roku za pracę „O zależności stałej dielektrycznej cieczy od temperatury i gęstości”. Z kolei w 1927 roku, Towarzystwo Naukowe Warszawskie przyznało Mu nagrodę im. Mirosława Kernbauma za cykl prac nad wpływem pola magnetycznego i elektrycznego na stałą dielektryczną ciekłych kryształów. W lipcu 1949 roku Komitet Ministrów do spraw Kultury przyznał Mu Nagrodę Państwową II stopnia za osiągnięcia w dziedzinie nauki, techniki i organizacji pracy. Zajmował się również problemami rozpraszania światła oraz właściwościami fal radiowych. Badał m.in. wpływ pola magnetycznego i elektrycznego na ich przenikalność elektryczną i magnetyczną.

Należał do pionierów polskiej radiotechniki i technik telewizyjnych – artykuł „Über Resonanz in einem Schwingungskreise mit parallel geschaltetem Widerstand”, zawierający matematyczną analizę pracy obwodu rezonansowego tłumionego opornością równoległą, wydał w już w 1927 roku. W artykule przedstawił wzory opisujące wpływ oporności na częstotliwość rezonansową i prąd płynący w obwodzie. Odkrycie wpływu pola magnetycznego i elektrycznego na przenikalność dielektryczną ciekłych kryształów oraz opracowanie rezonancyjnej metody pomiarów stałej dielektrycznej to Jego trwałe wkład do nauki światowej. Na ten temat opublikował 35 prac – pierwsza w 1920 roku, a ostatnia w 1970 roku. Drugą dziedziną pracy, która Go bardzo pochłonęła, to prace badawcze nad elektrolitami – przeważnie nad przewodnictwem i pojemnością odporności elektrolitycznej. Na ten temat opublikował 5 cennych i oryginalnych prac. Tuż przed wybuchem drugiej wojny światowej, wspólnie z prof. M. Mięśowiczem, zajmował się badaniami związanymi z działaniem liczników Geigera-Müllera, których wyniki opublikowali wspólnie w 1946 roku. Z inicjatywy Mięśowicza włączył się, wraz z zespołem, do badań jądrowych, przede wszystkim dotyczących promieniowania

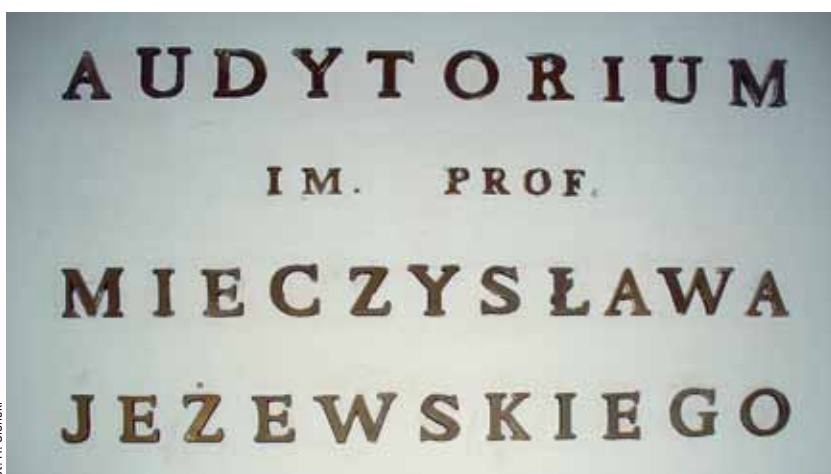
kosmicznego – w Akademii Górniczej powstał drugi – po zespole Henryka Niewodniczańskiego (Katedra Fizyki Doświadczalnej Uniwersytetu Jagiellońskiego) – krakowski ośrodek naukowy, zajmujący się tymi zagadnieniami. W Katedrze Fizyki AG zbudowano aparaturę elektroniczną z licznikami Geigera-Müllera, przeznaczoną do badań tego promieniowania. Wzbudziła zainteresowanie kół wojskowych, gdy w 1937 roku rozpoczęto przygotowania lotu balonowego do stratosfery. Do Rady Naukowej Lotu weszli m.in. Mieczysław Wolfke, Szczepan Szczeniowski, Mieczysław Jeżewski i Marian Mięśowicz. Start balonu nie doszedł do skutku, gdyż balon został uszkodzony przy wypuszczaniu wodoru z powodu zbyt dużego wiatru uniemożliwiającego start, a wybuch wojny uniemożliwił przeprowadzenie kolejnej próby startu. Po drugiej wojnie światowej zajmował się praktycznym zastosowaniem zmian pola magnetycznego do badań uszkodzeń wewnętrznych lin. Prace naukowe wykonane w 1949 roku wspólnie z Zygmuntem Kaweckim i Ludgerem Szklar-

skim doprowadziły do opracowania przyrządu magnetycznego do badania podłużnie namagnesowanych lin stalowych, np. lin kopalnianych i wykorzystania go w praktyce, m.in. do kontroli technicznego stanu lin kolejki na Kasprowy Wierch. Wynalazek ten uzyskał kilka patentów oraz został ogłoszony i opisany w 12 pracach naukowych, a także stanowił przedmiot eksportu. Po wojnie podjął też nowy temat badań związany ze zjawiskiem ferroelektryczności w tytanianie baru, publikując na ten temat trzy oryginalne prace. Działalność naukową z zakresu dydaktyki i metodyki fizyki rozpoczął od napisania książki „Nauczanie fizyki”, za którą uzyskał habilitację z zakresu fizyki. Z tej dziedziny napisał jeszcze 9 artykułów i książek. Był wybitnym popularyzatorem fizyki i w tej dziedzinie przekazał aż 18 różnych publikacji. Wraz z inż. Fabianim w 1948 roku opublikował „Tablice matematyczne czterocyfrowe”, a z J. Kaliszem „Tablice wielkości fizycznych”. Podręcznik „Fizyka” doczekał się aż 8 wydań w postaci skryptu oraz 11 wydań książko-

Karykatura prof. A. Krupkowskiego zaczerpnięta z Wydawnictwa Jubileuszowego 1919–1969 Akademia w karykaturze w opracowaniu Antoniego Wasilewskiego

fot. H. Sieniecki

wych. Podręcznik dla nauczycieli „Fizyka ogólna” został wydany dwukrotnie. Wszystkie Jego prace cechowała nadzwyczajna staranność wykonania doświadczeń, w których był niedoścignionym mistrzem. Ponadto dbał o poprawność i piękno języka we wszystkich swych publikacjach. Profesor pełnił również wiele funkcji administracyjnych i społecznych. W Senacie AG był członkiem Komisji ds. Reorganizacji Katedr, Komisji Dyscypliny dla Urzędników i Niższych Funkcjonariuszy oraz – w latach 1926–1939 – Komisji Bibliotecznej Biblioteki Głównej AG.

Po wieloletniej i wszechstronnej działalności 1 października 1960 roku profesor został przeniesiony na emeryturę. 17 stycznia 1969 roku staraniem wychowanków został urządzony w AGH jubileusz z okazji 50-lecia Jego pracy naukowej i dydaktycznej. Charakterystykę prac i całej działalności przedstawili profesorowi koledzy: Aleksander Krupkowski i Marian Mięśowicz.

Poza pracą dydaktyczną, zaznaczył również swoją obecność i przynależność do wielu organizacji resortowych. Był członkiem Polskiego Towarzystwa Fizycznego od chwili jego powstania w 1920 roku, w latach 1958–1960 pełnił funkcję przewodniczącego Oddziału Krakowskiego. Przy Zarządzie Głównym PTF istniała tzw. Komisja do Spraw Podręcznika Fizyki, której był przewodniczącym. Z polecenia Ministerstwa Oświaty i Szkolnictwa Wyższego pełnił do ostatnich chwil swojego życia funkcję przewodniczącego Komisji ds. Programów i Podręczników Szkolnych. Działalność pedagogiczna w AGH to także m.in. wykonane pod jego kierunkiem prace magisterskie, prace doktorskie oraz prace habilitacyjne. Do wybuchu drugiej wojny światowej prowadził stałe doszkalanie nauczycieli szkół średnich w zakresie fizyki.

Za swoją działalność uzyskał wiele odznaczeń i wyróżnień, m.in. Złoty Krzyż Zasługi, Medal Zwycięstwa i Wolności, Medal

X-lecia Polski Ludowej, Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski i złotą Odznakę „Za pracę społeczną dla Miasta Krakowa”.

Profesor Mieczysław Jeżewski zmarł 28 grudnia 1971 roku w Krakowie.

W 1999 roku na XXXV Zjeździe Fizyków Polskich w Białymstoku prof. Andrzej Kajetan Wróblewski z Instytutu Fizyki Doświadczalnej UW przedstawił referat „Fizyka w Polsce wczoraj, dziś i jutro”, będący krótką charakterystyką fizyki w Polsce XX wieku. W podsumowaniu ocenił wkład Polaków do światowej fizyki XX wieku, wyodrębniając przede wszystkim – poza Marią Skłodowską-Curie (która w światowych zestawieniach jest wymieniana jako obywatelka francuska) czterech fizyków, którzy dokonali odkryć na miarę Nagrody Nobla: Mariana Smoluchowskiego, Mariana Danysza, Jerzego Pniewskiego i Karola Olszewskiego. Wymienia jeszcze osiemnastu kolejnych Polaków, którzy wnieśli bardzo poważny wkład w rozwój fizyki i w pewnym okresie należeli do światowych liderów w tej dziedzinie. Wśród nich znalazł się również profesor Mieczysław Jeżewski.

Również i macierzysta AGH nie zapomniała o Jego wkładzie do nauki. 29 listopada 1996 roku w pawilonie C-1 uroczystie nadano sali wykładowej nr 37, Zakładu Fizyki Ciała Stałego i Techniki Jądrowej Wydziału Fizyki i Techniki Jądrowej, nazwę „Audytorium imienia prof. Mieczysława Jeżewskiego”. W wyniku reorganizacji, od 2004 roku sala nosi numer 224 i należy do Katedry Fizyki Ciała Stałego Wydziału Fizyki i Informatyki Stosowanej. Celem tej uroczystości było upamiętnienie i uhonorowanie wybitnego fizyka i bardzo zasłużonego dla AGH profesora. Uroczystość została zorganizowana przez Wydział Fizyki i Techniki Jądrowej, a przybyli na nią profesorowie i władze AGH, przedstawiciele innych uczelni i organizacji zajmujących się fizyką oraz Zbigniew Jeżewski – syn profesora i Marcin Jeżewski – wnuk. Odświeżeniu napisu upamiętniającego profesora na ścianie przy wejściu do audytorium dokonał jego syn Zbigniew. W dalszej kolejności goście zostali zaproszeni do audytorium, gdzie prof. Henryk Figiel wygłosił referat poświęcony prof. Jeżewskiemu. Przedstawiono tam również film amatorski nakręcony przez doc. Z. Obuszkę w trakcie uroczystości 50-lecia pracy naukowej prof. Jeżewskiego. W imieniu nieobecnego rektora głos zabrał prorektor prof. Ryszard Tadeusiewicz, który w swoim wystąpieniu podkreślił wagę tradycji i potrzebę upamiętnienia osób zasłużonych dla uczelni. Podkreślił, że traktuje Go jako swojego wielkiego poprzednika, który też był prorektorem. Przyznał również, że jako student korzystał z podręcznika „Fizyki” napisanego przez profesora, i w tym sensie czuje się również „uczniem” profesora Jeżewskiego.

Hieronim Sieniecki
 Biblioteka Główna AGH

fot. H. Sieniecki